

VARLIK VERGİSİ KANUNU'NUN ÇIKARILMASI, UYGULANMASI VE SONUÇLARI*

Gürbüz ARSLAN**

Öz

Varlık Vergisi Kanunu, II. Dünya Savaşı yıllarında Şükrü Saraçoğlu'nun başkanlığı zamanında çıkarılan bir kanundur. Amacı: savaş ortamından dolayı artan bütçe masraflarına kaynak bulmak, enflasyon ve karaborsayı azaltmak, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları gidermektir. Kanunun aynı zamanda Türkiye'deki azınlıkları yok etmek, sermaye profilini değiştirmek gibi bir maksatla çıkarıldığı da ileri sürülmektedir. Bu çalışmada TBMM Tutanakları, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri, süreli yayınlar, dönemle ilgili hatırat, makale ve kitaplardan yararlanarak Varlık Vergisi Kanunu'nun hazırlık, uygulanma ve kaldırılma süreci anlatıldıktan sonra vergiye yönelik iddialar ve bu iddiaların gerçeği yansıtıp yansıtmadığı konusunda bazı değerlendirilmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Varlık Vergisi, II. Dünya Savaşı, Ekonomi, Şükrü Saraçoğlu.

Abstract

ISSUE, EXECUTION AND CONSEQUENCE OF LAW OF WEALTH TAX

Law of Wealth Tax was a law issued by the presidency of Şükrü Saraçoğlu in Second World War years. The purpose of the law was finding sources for the increasing budget expenses, decreasing the inflation and diminishing blackmarketing, a solution to the economic problems of the country. It is claimed that Law of Wealth Tax had been issued with an intention to destroy the minority groups of Turkey, change the profile of capital. This study gives information about allegations on tax and whether they reflect the truth or not After explaining the process of preparation Execution and abolition of property tax law by putting account paperworks of grand national assembly of Turkey, republic archive documents of prime ministry, periodicals, memoirs, essays and books related to the period.

Key Words: Wealth Tax, Second World War, Economy, Şükrü Saraçoğlu.

* Bu makale, tarafımdan hazırlanan *Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953)*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014.) adlı çalışmanın bir bölümünün genişletilmiş halidir.

** Dr. Araştırmacı Yazar; eylul17_gurbuz@hotmail.com

Giriş

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye, bütçe açığı, enflasyon, karaborsa, vur-gunculuk gibi nedenlerle sıkıntılı günler geçiriyordu. Refik Saydam'ın ekonomi-yi düzeltmek için üretim ve ticarete devlet denetimini artırma şeklinde aldığı sert tedbirlerin, yaptırımların¹ hayat pahalılığına, ekonomik bunalıma çare olma-dığı da biliniyordu. Şükrü Saraçoğlu, bu nedenle devletin ekonomi ve fiyatlar üzerindeki müdahale ve denetimini yavaş yavaş kaldırmak için harekete geçti. Böylece ekonomi alanında özgürlük sağlanarak mal yokluğunun ve karaborsanın önüne geçilecekti².

Bu kapsamda ilk önce özel ticaret üzerindeki devlet denetimini sağlayan İaşe Müsteşarlığı'nın görevine son verilerek gıda maddeleri üzerindeki fiyat de-netimleri kaldırıldı³. Daha sonra %25 kararı olarak bilinen, hububat satışlarının büyük ölçüde serbest bırakılmasını öngören bir kanun çıkarıldı⁴. Şükrü Saraçoğ-lu, bu kanundan sonra halkın durumunu yakından görmek için Orta Anadolu ve Doğu illerini kapsayan bir yurt içi gezisine çıktı. Başbakan, gezi esnasında va-tandaşlar ile yüz yüze görüşerek ekmek darlığı başta olmak üzere yaşanan sı-kıntıların farkında olduğunu söyledi ve hükümet olarak buna çareler aradıklarını belirtti⁵. Hükümetin piyasayı serbest bırakma girişimi ise beklentinin tam tersine büyük fiyat artışlarına yol açtı. Örneğin 13,5 kuruş olan buğday serbest piyasada 100 kuruşa⁶, zeytinyağı ise 85 kuruştan 350 kuruşa çıktı. İstenen üretim artışı da gerçekleşmedi. Kentlerin ve ordunun beslenmesi de teminat altına alınamadı⁷.

Böyle bir ortamda Şükrü Saraçoğlu'nun ekonomiyi düzeltmek için üç seçeneği vardı. Para basmak, halktan alınan vergi miktarını arttırmak ve servet sahiplerinden vergi almaktı. Para basma yöntemi daha önce uygulanmış, ancak savaşın yol açtığı olağanüstü giderleri karşılayamadığı gibi fiyatların hızla artma-sına ve stok yapanların çoğalmasına neden olmuştu. Bu nedenle işe yarama ihti-mali düşüktü.⁸ Halktan alınan vergi miktarını arttırmak halkın daha da sıkıntıya

¹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)*, İmge Kitabevi, Ankara 2009, s.83-84.

² Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, II, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.412-413.

³ Boratav, *a.g.e.*, s.84.

⁴ Kanuna göre üretici 50 tona kadar olan hububat üretiminin % 25'ini, 50 ile 100 ton arasındaki üretiminin % 35'ini, 100 ton üzerindeki üretiminin % 50'sini bedelini peşin alarak devlete teslim edecekti. Kanun maddeleri için bkz. *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1942.

⁵ Şükrü Saraçoğlu'nun yurt içi gezisi için bkz. *Cumhuriyet*, 28 Ağustos-10 Eylül 1942.

⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, II, Remzi Kitapevi, İstanbul 1991, s.345.

⁷ Tefrik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s.313.

⁸ Nezih Varcan, *Türkiye'de Vergi Politikalarının Oluşumu*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim

düşmesine neden olacaktı. Çünkü kısa bir süre önce devlet gelirlerini arttırmaya yönelik olarak Kazanç Vergisi, Hayvanlar Vergisi, Bina Vergisi, İç İstihlak ve Muamele Vergisi gibi birçok verginin oranları arttırılmış, bazı vergilere de Müdafaa Vergisi adı altında ek zamlar getirilmişti. Bu vergileri zor bir şekilde ödeyen, enflasyon, karaborsa ve spekülasyon karşısında ekonomik olarak daha da sıkıntıya düşen halkın ek vergi ödeyecek gücü pek kalmamıştı.⁹ Ayrıca spekülasyon faaliyetlerinden elde edilen kazançların zorunlu borçlanma yolu ile devlete aktarılmasına da imkan yoktu. Çünkü yabancıların piyasadaki egemenliği zorunlu borçlanma yapılmasını sınırlandırmaktaydı.¹⁰ Geriye tek bir yol kalıyordu. O da, gerek Refik Saydam'ın gerekse İsmet İnönü'nün tüm uyarılarına¹¹ rağmen karaborsacılık ve vurgunculuk gibi faaliyetlerden vazgeçmeyen, yapılan vatanseverlik çağrılarına olumlu yanıt vermeyen,¹² savaşın daha da güçlendirdiği servet sahiplerini de kapsayan varlıklı insanlardan vergi almaktı. Böylece devlet olağanüstü artan harcamalarını bütçede açık vermeden, dolayısıyla da enflasyona neden olmadan yeni bir gelir kaynağı ile karşılayacaktı.¹³

Doğrusu hükümet, enflasyonun kontrolden çıkmasına, üretim artışının sağlanamamasına, fiyat denetiminin büyük ölçüde kaldırılmasına karşın karaborsa ve vurgunculüğün devam etmesi, bir yanda milyonerler türerken diğer yanda yoksulluk ve sefaletin her geçen gün biraz daha derinleşmesi üzerine özellikle savaş zenginlerinden vergi almaya mecbur kaldı.¹⁴ Böylece karaborsa ve vergi kaçakçılığı sayesinde aşırı kazanç temin etmiş olanların kazançları vergiye tabi tutulacak, tedavüldeki para miktarı azalacak, Türk parası kıymetlenecek, bütçe giderleri için ek kaynak sağlanacaktı.¹⁵ Şükrü Saraçoğlu, Türkiye'de daha önce İttihat ve Terakki Hükümeti ile Refik Saydam Hükümeti tarafından uygulanmak

Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1987, s.63-64.

⁹ Nevin Coşar, *Kriz Savaş ve Bütçe Politikası (1926-1950)*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2004, s.99.

¹⁰ Nevin Coşar, "Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, LVIII, S.2, Haziran 2003, s.8.

¹¹ Refik Saydam'ın tüccarlara yönelik uyarısı için bkz. *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1940, *Cumhuriyet*, 7, 31 Ocak 1942; İsmet İnönü'nün uyarısı için bkz. *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1942.

¹² Coşar, *a.g.e.*, s.102-103.

¹³ Koçak, *a.g.e.*, II, s.475-476.

¹⁴ İbrahim İnci, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X, S.2, Ekim 2012, s.277.

¹⁵ Muhammet Güçlü, "Varlık Vergisi (11.11.1942-15.3.1944)", *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, II, S.3, Kasım 1991, s.101.

istenen ama hayata geçirilemeyen,¹⁶ batılı ülkeler tarafından da uygulanan¹⁷ Varlık Vergisi Kanunu’nu çıkartmak için harekete geçti.

1.Hazırlanması

Şükrü Saraçoğlu, Varlık Vergisi Kanunu’nun doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamak için 1942 Eylül ayının başında defterdarlıklara talimat gönderdi, savaş dolayısıyla aşırı kazanç sağlayanların tespit edilip bunların bir listesinin yapılmasını istedi. Listeleri inceleyen Şükrü Saraçoğlu, aldığı kararın doğru olduğuna kanaat getirerek çalışmalarını hızlandırdı.¹⁸ Çalışmalar devam ederken hükümet, hizmet erbabı ile seyyarlardan da vergi almaya karar verdi.¹⁹ Ancak İstanbul Defterdarı Faik Ökte ile Maliye Teftiş Kurulu Başkanı Şevket Adalan, kendilerine verilen “hizmet erbabını vergiden muaf tutma yetkisi”ni kullanarak Müslümanların bu vergiden muaf tutulmasını sağladı.²⁰ Yapılan çalışmalar İstanbul’da duyulunca Gayrimüslim temsilcilerinden oluşan bir grup Şükrü Saraçoğlu’nu ziyaret ederek Varlık Vergisi Kanunu’nun hazırlıklarından haberdar olduklarını söylediler. Sonra da Şükrü Saraçoğlu’na: “Efendim, siz ne kadar vergi toplamayı düşünüyorsunuz? 300.000.000 lira mı toplamak istiyorsunuz, yoksa 200.000.000 lira mı toplamak istiyorsunuz? Siz bunu bize bırakın, biz bunu kendi aramızda toplayalım ve hükümetimize verelim.” dediler. Şükrü Saraçoğlu: “Biz bu teklifi nasıl kabul ederiz? Biz modern bir devletiz.” diyerek bu öneriyi kabul etmedi.²¹ Ayrıca aynı günlerde, yabancıların yüksek oranda vergilendirilmesi durumunda,

¹⁶ İttihat ve Terakki Hükümeti, I.Dünya Savaşı sırasında, savaş yıllarında kazanılmış olağanüstü gelirlerden vergi almak için Harp Kazançlar Vergisi adı altında 37 maddeden oluşan bir tasarı hazırlasa da tasarı o dönem yasalasmadı. İttihatçılar iktidardan düşünce de tasarı, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının çabasıyla bir ölçüde İttihatçı eşrafa karşı kullanılmak üzere 1919 yılı sonunda bir kararnameyle yürürlüğe kondu. (Bkz. Zafer Toprak, *Türkiye’de Milli İktisat (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982, s.302-303.) Refik Saydam Hükümeti döneminde Maliye Vekili Fuat Ağralı, TBMM’de yaptığı konuşmada savaş yıllarında fazla kazananlardan fazla vergi alacaklarını açıklamış ve bu yönde bazı çalışmalar başlatmıştı. (Bkz. *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1942.)

¹⁷ Batıda ABD, Almanya, İngiltere başta olmak üzere birçok ülke savaş masraflarını karşılamak, halkın ihtiyaçlarına çare bulmak ve haksız kazançları önlemek için Varlık Vergisi benzeri uygulamalara başvurmuştu. Bkz. Hüseyin Perviz Pur, *Varlık Vergisi Ve Azınlıklar*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007, s.327-343.

¹⁸ Faik Ökte, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1951, s.47-48.

¹⁹ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi Ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.172-174.

²⁰ Ökte, *a.g.e.*, s.79.

²¹ Aktar, *a.g.e.*, s.145-146.

yabancı diplomatların hükümete karşı çeşitli baskılar yapacağını hatırlatan Dışişleri Bakanlığında görevli bürokrata: “*Arkadaş, ben Osmanlı Devleti'nin sadraza- ma değilim. Bana böyle bir teklifte bulunamazlar.*” dedi.²²

İki aylık bir çalışmadan sonra hazırlanan Varlık Vergisi Kanun Tasarısı, son şeklini vermesi için Şükrü Saraçoğlu'na sunuldu. Başbakan tasarıyı inceledikten sonra gazetelerin başyazarlarını Ankara'ya davet ederek bir toplantı yaptı. Toplantıda ekonomik sıkıntıları anlattı, askeri masrafların sürekli arttığını, halkın sefalet içinde yüzdüğünü ama yabancı ülkelerle ticaret yapan bazı komisyoncuların, karaborsacıların büyük servetler kazandığını belirtti. Hükümetin ekonomik zorlukları karşılamak ve dar gelirli sınıfın geçim sıkıntısını çözmek için Varlık Vergisi uygulamasını hayata geçireceğini söyledi. Gazetecilerden de kanunun niteliğini halka anlatmalarını, bunun halkın ve memleketin yararına olduğunu bildirmelerini istedi.²³ Şükrü Saraçoğlu, kanunu bir an önce çıkartmak için 10 Kasım 1942 akşamı Bütçe, Adliye, Maliye ve İktisat Komisyonları üyelerinden oluşan kendisinin de başkanlık ettiği bir komisyon kurarak tasarıyı tekrar inceleterek son şeklini verdi.²⁴

2.Kabulü ve İçeriği

Varlık Vergisi Kanun tasarısını 11 Kasım 1942 tarihinde TBMM'ye sunan Şükrü Saraçoğlu, verginin bir defaya mahsus olarak savaş yıllarında çok para kazanan tüccar, emlak ve kira geliri olanlar ile büyük çiftçilerden alınacağını söyledi. Verginin tespiti ve tahsili konusunda adam kayırma ve suiistimaller olmaması için de geniş zaman bırakılmayacağını ifade etti. Vergisini vermeyenler için haciz işleminin başlatılacağını, bu kişilerin çalışma kamplarına gönderileceğini dile getirdi. Böylece iş gücü sağlanacağını, para tahsilinin daha kolay yapılacağını belirtti. Ayrıca tedavüldeki paranın azalacağını, Türk parasının kıymetleneceğini, vergi ödemek için satışı çıkarılacak mallar sayesinde ürün bolluğu yaşanacağını, fiyatların düşeceğini açıkladı.²⁵

Şükrü Saraçoğlu'ndan sonra kürsüye çıkan milletvekilleri de Varlık Vergisi uygulamasını desteklediklerini ifade etti. Ardından da kanun tasarısı TBMM'de

²² Ökte, *a.g.e.*, s.52.

²³ Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1978, s.236-240.

²⁴ Ahmet Faik Barutçu, *Siyasi Anılar (1939-1954)*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1977, s.363-364.

²⁵ *TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) Zabıt Ceridesi*, VI.Devre, XXVIII, İnikat 3, (11 Kasım 1942), s.14-21.

bulunan 350 milletvekilinin olumlu yönde oy kullanmasıyla kabul edildi.²⁶ 17 maddeden oluşan kanunun içeriği kısaca şu şekildedir:

- Varlık Vergisi, servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve olağanüstü kazançları üzerinden bir kereye mahsus alınacaktır.

-Verginin miktarını, oluşturulacak komisyonlar 15 gün içinde tespit edecektir.

-Komisyon kararlarına karşı dava açılmayacak, ancak yükümlü adına, yükümlülük konusundan dolayı, mükerrer vergi tarh edilmiş ise bunların arasından en yüksek olanı uygulanarak diğerleri iptal edilecektir.

-Yükümlüler, vergilerini ilan tarihinden itibaren 15 gün içinde ödemek zorundadırlar. Bu süre içinde ödenmeyen vergiler için birinci hafta için % 1, ikinci hafta için ise % 2 oranında gecikme zammı uygulanacaktır.

-İlan ve tebliğ tarihinden itibaren 1 ay içinde vergi borcunu ödemeyen yükümlüler, vergi borçlarının tamamını ödeyinceye kadar bedeni yeteneklerine göre genel hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılacaktır.²⁷

3.Uygulanması

Kanunun kabul edilmesinden sonra ilk olarak illerde vali, ilçelerde kaymakam başkanlığında vergileri tespit edecek komisyonlar oluşturulurken²⁸ ticaretin yoğun olduğu İstanbul'da üç komisyon kuruldu.²⁹ İstanbul Defterdarlığı'nda daha önceden hazırlanan Müslüman ve Gayrimüslim ayırımına göre oluşturulmuş gelir dağılımını gösteren cetveller var ise de bunların yeterli olmadığı anlaşıldı. Bu nedenle Anonim şirketler, büyük çiftçiler, hizmet erbabı, müteahhit ve emlak sahipleri için de ayrı bir sınıflama yapıldı. Vergi miktarlarını tespit etmesi için komisyonlar kuruldu ve komisyonlar arasında görev dağılımı yapıldı. Görev dağılımına göre Estimatör adlı komisyon: Fevkalade Müslim, Fevkalade Gayrimüslim, Beyannameli Müslim, Beyannameli Gayrimüslim grupların vergilerini; Teknik Büro: İratlı Müslim, İratlı Gayrimüslim; Anonim Şirket, Emlak kısımlarının vergilerini; Kazanç Hesap Mütahassısları: Hizmet erbabının vergilerini; Var-

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, VI.Devre, XXVIII, İnikat 3, (11 Kasım 1942), s.21-32.

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, VI.Devre, XXVIII, İnikat 3, (11 Kasım 1942), s.29-32.

²⁸ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1850)*, İmge Kitabevi, Ankara 1995, s.380.

²⁹ İstanbul'da kurulan komisyonların üyeleri için bkz. Ökte, *a.g.e.*, s.94.

lık Vergisi Komisyonu: Müteahhitlerin; Taahhüt Servisi ise çiftçilerin vergisini belirleyecekti.³⁰

Görev dağılımında en büyük sorumluluğa sahip Estimatör grubu, vergi miktarlarını tespit ederken doğru karar vermek için milli bankalardan, güvenilir tüccarlardan, Vali Lütfi Kırdar kanalıyla emniyetten, İstanbul'daki parti müfettişi Suat Hayri Ürgüplü kanalıyla da CHP'den bilgi almaya çalıştı. Bankaların mükellefleri tam olarak tanımadığı, verdiği bilgilerin birbiriyle uyuşmadığı, parti ve emniyetten gelen rakamların da orantısız olduğu görüldü. Bu durumda Estimatör grubu, şube şeflerinden tebliğ memurlarına kadar bütün memurlara başvurdu. Kendini belli etmeden ticarethanelerin önünden geçerek, kazanç muamele beyannamelerini tetkik edip eşten dosttan bilgi almak için çaba gösterdi. Bazen de eldeki tüm bilgiler doğrultusunda tahmin yöntemine başvurarak bir vergi oranı tespit etmeye çalıştı.³¹ Gayrimenkullere konulacak vergi araştırmasında da, maliye müfettişleri, tapu kayıtları dağınık olduğu için mahalli yerleri kapı kapı dolaştı. Binanın kime ait olduğu, sahibinin ne iş yaptığını sordu. Eli açık adamdır, cömerttir ve fakir fukaraya yardım eder gibi bilgileri de not etti. Bu bilgiler doğrultusunda vergi miktarları belirlendi,³² onaylanmak üzere komisyonlara sevk edildi. Burada da bazen komisyon üyelerinin müdahaleleri, bazen de merkezden gelen direktifler sonucunda bir kısım mükelleflerin vergilerinde indirimle gidilirken bir kısmının da vergileri artırıldı.³³ 8 Aralık 1942 tarihinden itibaren de Varlık Vergisi miktarları belli olmaya başladı, illere göre mükellef sayısı ve vergi miktarı şu şekilde ilan edildi:

³⁰ *A.g.e.*, s. 71.

³¹ *A.g.e.*, s.73-75.

³² Aktar, *a.g.e.*, s.179-180.

³³ Ökte, *a.g.e.*, s.84.

Tablo 1: Varlık Vergisi Miktarları³⁴

İl Adı	Mükellef Sayısı	Vergi Miktarı	%
Mersin	311	4.214.000 lira	1
Tarsus	423	1.980.271 lira	0,5
Edirne		648.880 lira	0,15
Aydın	950	1.381.619 lira	0,4
Muğla	551	722.000 lira	0,17
Adana (Ceyhan hariç)	1057	8.504.387 lira	2
Ankara		14.000.000 lira	3,4
İzmir		27.000.000 lira	6,3
Hatay		3.235.140 lira	0,8
İstanbul	61.673	345.586.172 lira	85
		407.272.469 lira	

Listelerin asılmasıyla birlikte vergiye itirazlar başlarken³⁵ hükümet, mükelleflerin nakit sıkıntılarını çözmek amacıyla borcunun %20'sini ödeyenlere milli bankaların kredi açacağını duyurdu. Bu kapsamda Maliye Bakanlığı başkanlığında Merkez, Ziraat, İş, Emlak ve Osmanlı Bankası müdürleri toplanarak Varlık Vergisi'nin tahsil safhasında vergi mükelleflerine kolaylıklar gösterilmesi konusunda anlaşmaya vardılar. Buna göre, bankalar verdikleri borç karşılığında ayda % 0,5 faiz alırken başvuru yapan mükelleflerin haciz işlemleri durdurulacaktı.³⁶ On beş günlük ilk ödeme sürecinde mükelleflerin büyük bölümü vergi süresinin uzatılacağına dair bir beklenti dolayısıyla beklemeyi tercih etti. Beyoğlu Tahsilat Müdürü ise Varlık Vergisi Kanunu'nun 12. maddesine dayanarak vergi tahsilini hızlandırmak ve mal kaçırılmasını engellemek amacıyla Beyoğlu bölgesindeki bütün kuyumcu ve benzeri ticarethanelere ihtiyati tedbir koydurdu.³⁷

³⁴ *Akşam*, 9,12 Aralık 1942; *Cumhuriyet*, 13,16 Aralık 1942; Ökte, *a.g.e.*, s.102

³⁵ İtirazların 13.348 tanesi TBMM'ye, 10.968 tanesi diğer mercilere yapıldı. Maddi hata, fazlalık gibi nedenlere yapılan bu itirazlardan 9.141 tanesini Müslümanlar, 15.173 tanesini Gayrimüslimler yaptı. 7.794'ü Müslümanlara, 12.358'i Gayrimüslimlere ait olmak üzere toplamda 20.152 müracaat karara bağlandı. Geri kalan 3.758 itiraz dilekçesi mükerrer şikâyetlerdi yani alakadarlar aynı zamanda Meclise, Vekâlete, Vilayete müracaat ettiğinden başvuruları birleştirilmiş, müracaatların incelenmesi 1947 yılına kadar devam etmişti. Bkz. Ökte, *a.g.e.*, s.109-111.

³⁶ *Akşam*, 25 Aralık 1942.

³⁷ Ökte, *a.g.e.*, s.105.

Aradan zaman geçtikçe vergi süresinin uzatılacağı yönündeki haberlerin doğru olmadığıнын anlaşılması,³⁸ bankaların 26 Aralık 1942 tarihinden itibaren kredi kullandırmaya başlaması³⁹ sonucu Varlık Vergisi ödemeleri hızlandı. İlk devre ödemenin yapılacağı son gün yani 4 Ocak 1943 tarihinde vergi dairelerinde yoğunluk yaşandı. İstanbul'un günlük ortalama ödemesi 4.000.000 iken son gün 17.071.406 liraya yükseldi.⁴⁰

4 Ocak'tan sonra da vergilerini ödeyememiş olan mükellefler için faizli süre başlatıldı. Buna göre, borcunu ilk hafta yani 13 Ocak gününe kadar ödeyenlerden gecikme bedeli olarak %1 faiz alınacak, ikinci hafta yani 20 Ocak gününe kadar ödeyenlerden gecikme bedeli olarak %2 faiz alınacaktı.⁴¹ 7 Ocak 1943 tarihinde hükümet, çalışma mecburiyetine dair hükümlerin yürürlüğe konulmasına karar verirken⁴² Varlık Vergisi mükelleflerinin tahsilat sırasında tabii tutulacakları muamele ve takibat hususunda uygulanacak esasları açıkladı. Bu esaslara göre ilk 15 gün içinde borcunu ödeyerek vergi ile ilişkileri kalmayan mükelleflere, işlerini devam ettirebilmek için bankalar ve müesseseler tarafından kolaylık gösterilecekti. Gerek ilk 15 günlük gerek onu takip eden iki haftalık müddet içinde vergi borcunu kısmen veya tamamen ödemeyenler hakkında takibat yapılacaktı.⁴³

Çalışma kamplarına sevk işlemleri 9 Ocak 1943 tarihinde bitirilirken⁴⁴ Maliye, İçişleri, Bayındırlık, Milli Savunma, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı temsilcilerin oluşan komisyon⁴⁵ da 12 Ocak 1943 tarihinde Varlık Vergisi borcunu bir ay içinde ödemeyen yükümlülerin çalışma kampına nasıl ve hangi

³⁸ *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1942.

³⁹ *Cumhuriyet*, 27 Aralık 1942.

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1943.

⁴¹ Aktar, *a.g.e.*, s.149.

⁴² *BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)*, Dosya No.19288, Fon No.30.18.1.2, Yer No.100.110.14.

⁴³ *BCA*, Dosya No.124-67, Fon No.30.18.1.2, Yer No.100.110.17.

⁴⁴ *Ulus*, 9 Ocak 1943.

⁴⁵ Komisyon kurulması konusunda ilk teşebbüs 13 Kasım 1943 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı tarafından atıldı. Milli Savunma Bakanlığı, Başbakanlığı gönderdiği yazıda çalışma mecburiyeti şartlarını tespit edecek komisyonun ne zaman ve nerede toplanacağına dair bilgi istedi. (Bkz. *BCA*, Dosya No.12433, Fon No.30.10.0.0, Yer No. 135.970.8.) Maliye Bakanlığı da 11 Aralık 1942 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği telgrafta komisyonun kimlerden oluşması gerektiğini dile getirdi. Bu yazı üzerine Başbakanlık 16 Aralık 1942 tarihinde İçişleri, Bayındırlık, Milli Savunma, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bir talimat göndererek çalışma mecburiyetinin uygulanma tarzına dair talimatname hazırlanması konusunda Maliye Bakanlığının teklifinin uygun görüldüğünü bildirdi. Talimatname hazırlanması için de Maliye Bakanlığı Müsteşarı başkanlığı altında oluşturulacak komisyona birer temsilci göndermelerini istedi. Bkz. *BCA*, Dosya No.4899, Fon No.30.10.0.0, Yer No. 54.353.13.

şartlar altında sevk edileceğine dair kararını açıkladı. Karara göre yükümlülere, çalışmaları karşılığında günde 250 kuruş ücret ödenecek, bundan 60 kuruş vergi kesildikten sonra geriye kalan 190 kuruşun yarısı Varlık Vergisi, yarısı da iaşe bedeli olarak alınacaktı. Ayrıca yükümlüler belli bir sraya göre kampa alınacak, kadınlar, çalışma kampına sevk edilmeyeceklerdi. Çalışma kampına sevk edilecek olanlar önce toplama merkezlerine getirilecek, hastalık veya sakatlık halleri dışında, hiçbir yükümlünün sevki tehir edilemeyecekti. Sevk kararına karşı idari ve adli yargı organlarında da dava açılmayacaktı. Bunun dışında yükümlüler, Bayındırlık Bakanlığınca saptanan işyerlerinde çalıştırılacak, hiç kimse oturduğu ya da ticari işyerinin bulunduğu ilde çalıştırılmayacak, yükümlülerin tüm masrafları kendilerine ait olacak, borçları bitene kadar da çalışmaya devam edeceklerdi.⁴⁶

Çalışma yeri olarak Aşkale'yi seçen hükümet, komisyonlara gönderdiği talimatta ilk kafilenin 50.000 liradan yukarı vergisi olup da borcunun % 30'unu vermeyen Gayrimüslimler arasından seçilmesini istedi. Bunun üzerine hazırlık yapan Varlık Vergisi Tespit Komisyonu üyeleri Faik Ökte ve Şevket Adalan, Gayrimüslimlerin %90'ının sevkini icap ettiğini görünce mükellefler ile görüşerek kendisine süre verilmesini isteyen, nakit sıkıntısı çeken mükellefleri liste dışına çıkardılar. Ödeme yapmayacağını söyleyen kişiler arasından da kimlerin Aşkale'ye gideceğini tespit ettiler.⁴⁷

Çalışma kampına sevk işlemlerinin bitirildiği 20 Ocak 1943 tarihinde, vergi ödeme süresi sona ererken gerek bankalara yapılan kredi başvurusunun gerekse ödenen Varlık Vergisi miktarının beklendiği ölçüde gerçekleşmediği görüldü. Çünkü 15.000 kişi Emlak ve Kredi Bankasına, 3.000 kişi ise Emniyet Sandığına kredi talebinde bulunurken⁴⁸ İstanbul'da 110.000.000 lira vergi tahsil edildi. Bu rakamın da 63.323.988 lirasını 10.000 liranın üzerinde vergi borcu olanlar ödedi. 63.323.988 liranın gruplara göre dağılımı şu şekildedir:

⁴⁶ *Ulus*, 13 Ocak 1943.

⁴⁷ Ökte, *a.g.e.*, s.149-150.

⁴⁸ Bankalara yapılan kredi başvurusunun az olmasının nedeni Faik Ökte'ye göre kredi faizlerin çok olması ve buna karşılık gösterilen menkul ve gayrimenkullerin bankaların eline geçmesiydi. (Bkz. Ökte, *a.g.e.*, s.161-162.) Rıdvan Akar'a göre de bankaların, başvuruda bulunan Gayrimüslimler hakkında defterdarlığa istihbarat vermesiydi. Bkz. *Rıdvan Akar, Varlık Vergisi Kanunu (Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşısı Politika Örneği)*, Belge Yayınları, İstanbul 1992, s.60-61.

Tablo 2: 63.323.988 Lira Tutarındaki Varlık Vergisinin Gruplara Göre Dağılımı⁴⁹

	Gayrimüslim	%	Müslüman	%	Toplam
Birinci Devre (İlk 15 günlük normal devre)	25.636.130	60	17.360.297	40	42.996.427
İkinci Devre (Birinci %1 cezalı hafta)	7.537.812	79	2.023.609	21	9.561.421
Üçüncü Devre (İkinci % 2 cezalı hafta)	9.736.024	90	1.031.633	10	10.767.657
Toplam	42.908.449	68	20.414.539	32	63.322.988

20 Ocak 1943 tarihinden itibaren de borcunu ödemeyenlerin listesi valiliklere bildirildi. Ayrıca hükümet, Varlık Vergisi borçlarını zamanında ödemeyen 55 yaşını geçmiş mükelleflerin çalışma mecburiyetine tabi tutulmasına karar verdi.⁵⁰ Şükrü Saraçoğlu ise yaptığı konuşmada: “*Bu memleket tarafından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde, ona karşı bu nazik anda vazifelerini yapmaktan kaçacak kimseler hakkında bu kanun, bütün şiddeti ile tatbik edilecektir.*”⁵¹ diyerek vergisini vermekte gecikenleri uyardı. 21 Ocak günü haciz işlemleri ve Aşkale’ye gönderilecek kişilerin toplama kampına sevki başlarken⁵² gayrimenkul satışları da hızlandı. İstanbul’da 885 gayrimenkul satılarak 2.700.843 lira gelir elde edildi.⁵³

Bir haftalık süre sonunda çalışma kampına gönderilmek üzere 45 kişi toplama kampına getirilirken⁵⁴ bunlardan otuz iki kişi 27 Ocak 1943 tarihinde Aşkale’ye sevk edildi.⁵⁵ İlk kafilenin gitmesinden sonra da sevk konusunda yeni kararlar alındı. Kararlara göre çalışma kampına evvela büyükler gidecek, haciz ve icra ile sevk bir arada yapılacak, borcunu ödemeyenler kampta toplanacaktı. İhtiyarlar, kadınlar, hastalar, ecnebiler, grubu ne olursa olsun müstahdemler, vergisi 5.000 liradan aşağı olan bütün mükellefler çalışmadan muaf tutulacaktı.

⁴⁹ *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1943.

⁵⁰ *BCA*, Fon No.30.18.1.2, Yer No. 101.10.19.

⁵¹ *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1943.

⁵² *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1943.

⁵³ Ökte, *a.g.e.*, s.233. Bu arada

⁵⁴ *A.g.e.*, s.152-153.

⁵⁵ Sevk listesi için bkz. *Akşam*, 28 Ocak 1943.

Normal şartlarda Varlık Vergisini ödemeyen Müslümanların da çalışma kamplarına sevk edilmesi gerekirken Faik Ökte'nin içinde Müslümanların yer aldığı bir cetveli uygulayamayacağını söylemesi üzerine Müslümanlar çalışma kamplarına gönderilmedi.⁵⁶ Karar dahilinde Aşkale'ye sevk işlemleri devam ederken polis eşliğinde evlerinden alınan mükellefler, sevk işlemi yapılanaya kadar Kadıköy'de bulunan Moda Palas ile Apergis Pansiyonu gibi lüks yerlerde bekletildiler. Ancak basının bu konuda hükümeti eleştirmesi üzerine mükellefler buradan alınarak Sirkeci-Demirkapı'da eskiden ambar olarak kullanılan bir binaya götürüldüler, sırası ile de çalışma merkezlerine gönderildiler.⁵⁷ Bu arada Varlık Vergisi yükümlüsü olması gereken ama listelere yazılması unutulmuş kişilerin belirlenmesi için 7 Ocak 1943 tarihinde kurulan komisyon,⁵⁸ iki aylık bir çalışmanın sonucunda, unutulmuş 902 mükellef saptadı, bunlara toplam 4.132.750 lira vergi tarh etti.⁵⁹ Böylece İstanbul'da toplam mükellef sayısı 62.675'e vergi miktarı 349.988.922 liraya ulaştı.

28 Haziran 1943 tarihine kadar 662 kişi kafileler halinde çalışma merkezlerine gönderildi.⁶⁰ Bu tarihten sonra basın, çalışma merkezlerine gönderilen kişilerin listesini yayınlamayı durdurduğu için bundan sonraki kafilelerin ne zaman ve kaç kişiden oluştuğu tam olarak tespit edilemese de toplamda 2.057 kişinin çalışma merkezlerine gönderilmek üzere toplama merkezlerine alındığı bilinmektedir. Bu kişilerden 1.869 tanesi İstanbul'da, 100 tanesi Bursa'da, 88 tanesi de İzmir'de toplama merkezine alındı. İstanbul'da toplanma merkezine getirilen 1.869 kişiden 1.229'u Aşkale ve Sivrihisar'a gönderilirken, geri kalan 649 kişi vergi borcunu bekleme süreci içinde ödediği için serbest bırakıldı.⁶¹

Çalışma zorunluluğu uygulaması 1943 yılı Eylül ayına doğru gevşetildi. Aşkale'deki mükelleflerin bir kısmı Sivrihisar(Eskişehir) 'a gönderildi.⁶² 6 Aralık 1943 tarihinde Varlık Vergisi borçlarını ödemek için çalıştırılanların kalan borçlarını ödemeleri için aile ve iş çevrelerinde çalışmalarına izin verildiği ilan edildi.⁶³ Böylece mükellefler dönüp dükkânlarını açtılar.⁶⁴ Uygulama sayesinde ödenen vergilerin dağılımı şu şekildedir:

⁵⁶ Ökte, *a.g.e.*, s.154.

⁵⁷ Aktar, *a.g.e.*, s.196-199.

⁵⁸ Komisyon için bkz. *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1943.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 7 Mart 1943.

⁶⁰ Kafilelerin gönderiliş tarihleri ve kaç kişiden oluştuğu için bkz. Koçak, *a.g.e.*, II, s.499-500.

⁶¹ Ökte, *a.g.e.*, s.159.

⁶² *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1943.

⁶³ *BCA*, Dosya No.12461, Fon No.30.10.0.0, Yer No. 135.971.24.

⁶⁴ Akar, *Varlık.....*, s.72.

Tablo 3: Çalışma Merkezi Uygulaması ve Alınan Vergiler⁶⁵

	İstanbul		%	Diğer İller		%	Toplam Adet	Toplam Vergi
	Adet	Vergi		Adet	Vergi			
Sevk İçin Kampa Alınanlar	1.869	59.005.350	90	188	6.458.886	10	2.057	65.464.236
Vergisini Ödeyenler	640	25.908.695	93	17	1.722.618	7	657	27.631.313
-Sevk öncesi		4.250.978	79		1.156.024	21		5.407.002
-Kampta	562	10.979.000	98	17	219.686	2	579	11.198.686
-İş yerinde	57	4.928.953	100				57	5.276.961
-İcraen tahsil		4.990.373	100					4.990.373
-Ölenlerin vergisi	21	760.291	100				21	760.291
Terkin Edilen Vergi	1.229	33.096.955	88	171	4.736.268	12	1.400	37.833.223

Varlık Vergisi uygulamasında, Türkiye’de ticari etkinlikte bulunan yabancı uyruklu işadamlarına yönelik olarak yapılan çalışma sonucunda 3.872 mükellef tespit edildi. Bunlara 79.485.361 lira vergi konuldu.⁶⁶ Hükümet, Türkiye’de mülk sahibi olan ve vergi borcunu ödemeyen Suriyelilerin ve Lübnanlıların da gayrimenkullerinin satılması kararını aldı.⁶⁷ Vergide itiraz, temyiz hakkı tanınmamış olmasına karşın, yabancı ülkelerin vergiyi protesto etmesi üzerine yabancı uyruklu işadamlarının vergisi 50.719.817 liraya indirildi. Ancak bunun da tamamı değil 33.115.275 lirası tahsil edilebildi.⁶⁸ Nadir Nadi, yayınladığı anılarında bu durumu şöyle dile getirmiştir: “Üç yıldan beri kıyasıya boğuşan devletler, bizim Varlık Vergisi yüzünden, hükümetimize karşı tek cephe halinde birleştiler. Saraçoğlu, bu gibi kimselerin vergisini ya büyük ölçüde indirmek ya da büsbütün silmek zorunda kaldı. Böylece kendi elimizle Türkiye’ye bir nevi kapitülasyon havasını geri getirdik.”⁶⁹

⁶⁵ Ökte, a.g.e., s.157-159.

⁶⁶ Cahit Kayra, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihi Kitabevi, İstanbul 2011, s.147.

⁶⁷ BCA, Dosya No.146-1, Fon Kodu.30..18.1.2, Yer No :102.57..10.

⁶⁸ Yabancı işadamlarının ülkelere göre dağılımı ve vergi miktarları için bkz. Ökte, a.g.e., s.123-125.

⁶⁹ Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1964, s.178.

4.Kaldırılması

Varlık Vergisi'nin kaldırılması konusundaki ilk adım 16 Eylül 1943 tarihinde hükümet tarafından atıldı. Hükümet bu tarihte Varlık Vergisi Ek Kanun tasarısını kabul etti.⁷⁰ Tasarı TBMM tarafından da onaylanınca Maliye Bakanlığı, vergi borçlarını ödeme hususunda zorluğa düştüğü anlaşılan, vergisini ödemeyeceğini tahakkuk eden hizmet erbabı ile gündelik gayri safi kazançları üzerinden kazanç vergisine tabi yükümlülerin tahsil edilememiş borçlarının silinmesinde yetkili kılındı.⁷¹ Bu doğrultuda 23.610 mükellefe ait toplam 12.266.966 lira vergi silindi. Mükelleflerden 22.707 tanesi ve 11.811.561 lirası İstanbul'a tahakkuk etmekte iken vergisi silinen mükelleflerin tamamına yakını Gayrimüslim grubundaydı. Çünkü Müslüman grubuna dahil müstahdem ve benzerleri daha önce vergiden muaf tutulmuştu.⁷²

Varlık Vergisi'nde amaca ulaşıldığı, geri kalan verginin alınmasının güç olduğu anlaşıncı da 15 Mart 1944 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmeler sonucunda Varlık Vergisi Kanunu'nun kaldırılmasına karar verildi. Oylamaya katılan 311 milletvekilinden sadece Siirt Milletvekili A. Rıza Esen ret oyu kullandı. Maliye Bakanı Fuat Ağralı verginin kaldırılış gerekçesini açıklarken, tahsil edilemeyen verginin bir kısmının tahsiline olanak olmadığını, bir kısmının da mükellefleri ağır sıkıntılara ve yokluğa düşüreceğinden tahsil edilemeyeceğinin anlaşıldığını, bu nedenle Varlık Vergisinin kaldırılmasına karar verildiğini söyledi.⁷³

Varlık Vergisi uygulamasının genel ve İstanbul'a ilişkin sonuçları şu şekilde olmuştur:

⁷⁰ *BCA*, Fon No.30..18.1.2, Yer No.103.69.3.

⁷¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, VII.Devre, V, İnikat 55, (17 Eylül 1943), s.46-47.

⁷² Ökte, *a.g.e.*, s.196.

⁷³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, VII.Devre, VIII, İnikat 29, (15 Mart 1944), s.44-49.

Tablo 4: Varlık Vergisine İlişkin Genel Sonuçlar⁷⁴

	İstanbul	%	Diğer İller	%	Toplam
Mükellef	62.575 kişi	55	51.793 kişi	45	114.368 kişi
Tarh Edilen Vergi	349.988.922 lira	75	115.395.898 lira	25	465.384.820 lira
Düzeltilme, Terkin Sonucu	317.275.642 lira	75	107.630.779 lira	25	424.906.421 lira ¹
Tahsil Edilen Vergi	221.307.642 lira	70	93.613.298 lira	30	314.920.940 lira
Terkin Edilen Vergi					109.985.481 lira

Tablo 5: Tahsil Edilen Verginin Gruplara Göre Yaklaşık Dağılımı⁷⁵

	İstanbul	%	Diğer İller	%	Toplam
Tahsil Edilen Vergi	221.000.000 lira	70	93.000.000 lira	30	314.000.000 lira
Gayrimüslimlerden tahsil	155.000.000 lira	93,5	11.000.000 lira	6,5	166.000.000 lira
Müslümanlardan tahsil	36.000.000 lira	31	79.000.000 lira	69	115.000.000 lira
Yabancıardan tahsil	30.000.000 lira	91	3.000.000 lira	9	33.000.000 lira

5.Değerlendirmesi

Varlık Vergisi'nin hedefine ulaşip ulaşmadığına, ekonomiye yaptığı katkıya, uygulamasında Müslümanlara ve Gayrimüslimlere nasıl davranıldığına, ırkçı bir yanının olup olmadığına, azınlıklardan daha çok vergi alındığı iddiasına, vergiyle birlikte sermaye dağılımında meydana gelen değişikliklere, verginin ekonomik ve toplumsal sonuçlarına bakılacak olunursa:

⁷⁴ Varlık Vergisinin genel sonuçları için bkz. Akar, *Varlık....*, s.77-78; Ökte, *a.g.e.*, s.197; Kayra, *a.g.e.*, s.54,147. İstanbul'a ilişkin sonuçları için bkz. Akar, *Varlık....*, s.77-78; Ökte, *a.g.e.*, s.197; Esat Tekeli, "Varlık Vergisi'nin Tasfiyesi", *Ulus*, 16 Mart 1944.

⁷⁵ Varlık Vergisinin genel sonuçları için bkz. Akar, *Varlık....*, s.77-78; Ökte, *a.g.e.*, s.197; Kayra, *a.g.e.*, s.54,147. İstanbul'a ilişkin sonuçları için bkz. Akar, *Varlık....*, s.77-78; Ökte, *a.g.e.*, s.197; Esat Tekeli, "Varlık Vergisi'nin Tasfiyesi", *Ulus*, 16 Mart 1944. (Tablo 5'te yer alan değerler tahsil edilen vergi miktarlarındaki küsuratların dağılımı tam olarak bilinmediği için küsuratlar çıkartılarak hesaplanmıştır.)

a. Ekonomiye Katkısı Bakımından Değerlendirilmesi: Şükrü Saraçoğlu, Varlık Vergisi'nin ekonomiye yapacağı katkıyı açıklarken Varlık Vergisi sayesinde devlet gelirlerinin artacağını, savaş yıllarında çok para kazanmış olanlardan vergi alınarak piyasadaki para miktarının azaltılacağını, enflasyonun düşeceğini ifade etmişti.⁷⁶ Bu beklenti tam olarak gerçekleşmemiş olmakla beraber yine de Varlık Vergisi mali sıkıntıların giderilmesinde önemli bir rol oynadı. Şükrü Saraçoğlu vergi uygulamasının devam ettiği 18 Mart 1943 tarihinde yaptığı konuşmada, Varlık Vergisi sayesinde şimdiye kadar 225.000.000 lira gelir elde edildiğini açıkladı. Elde edilen gelirle ufuktaki bulutların dağıldığını, maliyenin genişlediğini, hesapsız ve zararlı sarf olunan birçok paranın pazardan çıkarıldığını söyledi. Emisyon miktarının artmadığını, Merkez Bankasının önemli bir kısmı son aylarda olmak üzere 35.000 ton altın aldığını, 12.000.000 İngiliz lirası biriktirdiğini ifade etti. Son olarak da Türk parasının hiçbir zaman şimdi olduğu kadar sağlam olmadığını, paranın değerinin yükseldiğini, II. Dünya Savaşı'nın dördüncü yılının yaşandığı bu tarihte Türkiye'nin durumunun çok memnuniyet verici olduğunu belirtti.⁷⁷

Vergi sayesinde 1942 yılı sonlarında tedavülde bulunan paranın % 43'üne yakın bir kısmı çekilirken tedavüldeki para miktarı 1942 yılında bir önceki yıla göre % 40.6 arttı. 1943 yılında artış bir önceki yıla göre % 9 oldu.⁷⁸ Ayrıca vergi sayesinde fiyat artışları frenlendi. Çünkü 1938 fiyatları 100 kabul edildiğinde, endeks 1940 yılında 126.6, 1941 yılında 175.3, 1942 yılında 339.6, 1943 yılında 590, 1944 yılında 458 lira olurken, 1941'den 1942'ye % 93 artış gösteren endeks 1943 yılında % 73'e geriledi. Dolayısıyla fiyatları etkileyen diğer etmenler de hesaba katıldığında Varlık Vergisi, fiyat artış hızını frenledi.⁷⁹ Bu arada piyasadaki önemli miktarda sermaye ve nakit para çekilmesi, kısa dönemde toplam eşya fiyatlarında ve geçinme endekslerinde olumlu bir etki yarattı. Varlık Vergisi devlet bütçesi gereksinimlerinin karşılanmasında, sınırda bekleyen askerlerin ihtiyaçlarının giderilmesinde ve para arzının frenlenmesinde önemli rol oynadı.⁸⁰

Sonuç olarak Varlık Vergisi ekonomik anlamda başlangıçta belirlenen amaçlara, hayat pahalılığı ve fiyat artışlarına uzun vadede olmasa da kısa vadede çözüm oldu. Bunun uzun süreli olmamasının nedeni ise ihtiyaçların orantısız

⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, VI.Devre, XXVIII, İnikat 3, (11 Kasım 1942), s.14-21.

⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, VII.Devre, I, İnikat 3, (17 Mart 1943), s.22-25.

⁷⁸ Coşar, a.g.e., s.111-112.

⁷⁹ Kayra, a.g.e., s.206-207.

⁸⁰ Coşar, a.g.e., s.112.

ölçüde ve yönetimin elinde olmayan nedenlerle artmasından kaynaklanmıştı.⁸¹

b. Çağdaş Vergicilik Anlayışı Bakımından Değerlendirilmesi: Varlık Vergisinin çağdaş vergicilik anlayışına uymadığı, mükelleflerin mal beyanına davet edilmediği, insanların servetlerinin tahmin yöntemiyle belirlendiği⁸² görüşü bugünkü şartlar açısından doğru olmakla beraber o günün şartları açısından da doğru değildir. Çünkü savaşın devam ettiği, ihtiyaçların acilen karşılanması gerektiği, yöneticilerin nerede kaynak bulurlarsa oradan gelir sağlama yoluna gittiği bir ortamda, çağdaş vergi reformu hazırlamak, bu reforma göre yeni bir vergi yasası tasarısı yapmak, bu tasarıyı TBMM'den geçirmek zordu. Ayrıca yasa doğrultusunda aşırı kazançları saptamak, çağdaş tahsilat yöntemlerini kullanarak acele finansmana ihtiyacı olan devletin gerekli parayı sağlaması mümkün değildi.⁸³ Çağdaş vergicilik gereği de mükelleflerden beyanname almak ve beyannameleri olduğu gibi kabul etmek ya da inceleyerek bir vergi tespit etmek o günün şartları açısından kolay değildi. Çünkü bunun için yeterli zaman yoktu. Beyanname istenen karaborsacılık ve stokçuluk yapanların da gerçek beyanda bulunup bulunmayacağı belli değildi.⁸⁴

c. Alınacak Vergi Miktarının Belli Olmaması ve Keyfi Uygulamalar Yapılması Bakımından Değerlendirilmesi: Kanunda, vergi konusunda belli bir oran tespit edilmediği, verginin tespitinde adaletsizlikler olduğu⁸⁵ doğru olmakla birlikte, hükümet ödenmesi gereken vergi miktarlarını tespit etsin diye komisyonlar kurdu. Komisyonlar, bankaların istihbarat servislerinden, Milli İstihbarat Teşkilatı'ndan ve CHP'den bilgi alarak, mükelleflerin dükkânlarını gezerek, incelemeler yaparak, yeterli bilgi olmadığı durumlarda mevcut bilgiler dahilinde tahminlerde bulunarak vergi miktarlarını tespit etmeye çalıştı.⁸⁶ Yapılan tespitler sonucunda hesaplanan verginin yaklaşık % 74'ünün ödenmiş olması da komisyonların tespitlerinin önemli bir kısmının doğru olduğunu göstermektedir.

⁸¹ A.g.e., s.206-207.

⁸² Alaattin Uca, "Vergi Hukuku Tarihimizden Bir Sayfa: Varlık Vergisi Kanunu ve Eleştirilen Yönleri", *Erzurum Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.20, 2002, s.278.

⁸³ A.g.e., s.134-136.

⁸⁴ A.g.e., s.196-198.

⁸⁵ İnci, a.g.m., s.278.

⁸⁶ Ökte, a.g.e., s.79.

Büyük servet sahibi olduğuna inanılanlar için konulan vergilerde bir takım yanlışlıklar yapılmıştır. Bunların içinde Gayrimüslimler olduğu kadar Türkler de vardır. Örneğin Mısır Başhahamı ve Türkiye Eski Başkonsolosu Hayim Nahum İzmir’de bulunan kardeşi Bünyahim Nahum’dan istenilen 100.000 liralık verginin fazla olduğunu söyleyip, yeniden incelenmesini istedi.⁸⁷ İstanbul’da Kanaat Kitapevi ile Cihan Kitapevi sahipleri Varlık Vergisi borçlarının fazla olduğu bildirip, ödeyebilmek için ellerindeki kitapların hükümet tarafından satın alınması ricasında bulundu.⁸⁸ Seyhan’da, 320.000 lira vergi konulan Mustafa Öztürk, 275.000 lira vergi konulan Ömer Sabancı, 270.000 lira vergi konulan Nuh Naci, 250.000 lira vergi konulan Nuri Has, 250.000 lira vergi konulan Mustafa Gazi de kendilerine fazla vergi konulduğunu iddia etti.⁸⁹

Keyfi uygulamalar ise tamamen komisyon üyeleri tarafından⁹⁰ Müslüman ve Gayrimüslim ayırımından ziyade, mükelleflerin gösterişli tüketim ve itibarına bakılması, devletle ilişkileri, mükelleflerle olan şahsi dostlukları, çıkarları veya kırgınlıklarından kaynaklandı. Örneğin, gösterişli yaşamdan dolayı Avukat Jak Hatem’e 140.000 lira vergi konulurken, mütevazı bir hayat süren ortağı Bensiyon Garin’e 90.000 lira vergi konuldu. Kereste tüccarı Parseh Gevrekyan’a da ünlü bir sinema yıldızı ile birlikte olduğu için 300.000 lira vergi konuldu ama vergisi komisyondaki dostları sayesinde 150.000 liraya indirildi.⁹¹ Devletle ilişkiler açısından: Hazine aleyhine açtığı davaları hızlı bir şekilde kazanan Müslüman avukat İbrahim Ali’ye 100.000 lira vergi konulurken bu rakam Şevket Adalan’ın ısrarı ile 200.000 liraya, Müsteşar Esat Tekeli’nin telefonu ile de 300.000 liraya çıkarıldı. Kişisel dostluklar açısından: Beyoğlu’nda terzilik yapan İzzet Ünver’in vergisi Vali Kırdar’ın terzisi olduğu için 10.000 lira indirilirken Dr. Cudi Birtek’in 150.000 lira olan vergisi Şevket Adalan’ın emri ile 25.000 liraya indirildi. Komisyon üyesi Bican Bağcıoğlu, Beyoğlu’nda büyük bir Gayrimüslim bakkaliesinin vergisini indirtti, sonradan kendisinin bakkaliyeye or-

⁸⁷ *BCA*, Dosya No.12460, Fon No.30.10.0.0, Yer No.135.971.23.

⁸⁸ Kanaat Kitapevi sahibi İlyas Bayar kendisinden istenilen 494.500 liralık verginin yaklaşık 250.000 lirasını ödemişti. Geri kalan borcunun kitapların kendisinden satın alınarak tahsili için de Milli Eğitim Bakanlığı’na dilekçe vermişti. Cihan Kitapevi sahibi Mirca Acun’un mirasçısı olan kızı Aramanuş Acun da 13 Ocak 1943 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı’na yazdığı dilekçede kitapevine konulan 30.000 lira vergide bir yanlışlık olması gerektiği söylemiş, istenilen verginin sadece 1.200 lirasını ödediklerini geri kalan borca karşılık elindeki kitapların hükümet tarafından satın alınmasını istemişti. Bkz. *BCA*, Dosya No.14630, Fon No.30.10.0.0, Yer No. 144.31.13.

⁸⁹ Kayra, *a.g.e.*, s.204-205.

⁹⁰ Uca, *a.g.m.*, s.277.

⁹¹ Aktar, *a.g.e.*, s.181-184.

tak olduğu söylentisi çıktı.⁹² Başka bir komisyon üyesi de kuru kahvecilik yapan dostu Minas Süreken'in 36.000 lira vergi ödeyecek gücü olmadığını belirterek vergisinin 3.500 liraya inmesini sağladı.⁹³ Bazı Gayrimüslim aileler de vergi miktarında indirimle gidilmesi için Ankara Valisi ile görüşerek vergilerinin düşürülmesini sağladı.⁹⁴ Şahsi kırgınlıklar yüzünden: Faik Ökte, ihaleye girmemesi konusunda uyardığı ve kendisini dinlemeyen Mihran Yarman'a 1.000.000 lira vergi koydururken,⁹⁵ Fuat Ağralı da bir iş dolayısıyla tartıştığı müteahhit B.H.Kori'ye 90.000 lira vergi koydurdu.⁹⁶ Kadıköylü Asador'un vergisi de Taşnakların başı olduğu gerekçesi ile 100.000 liradan 400.000 liraya çıkarıldı.⁹⁷

d. Verginin Ödenme Şekli Bakımından Değerlendirilmesi: Bazı yazarlar verginin İsviçre'de olduğu gibi taksitle alınmamasını eleştirmektedir. Oysa bu eleştiriyi yapanlar hükümetin bankalara talimat vererek mükelleflere kredi verilmesi konusunda yardımcı olmasını istediğini unutmaktadır. Ayrıca bir defalığına alınan, acil paraya ihtiyaç duyulan bir dönemde çıkarılan verginin taksitle bağlanması durumunda vergi toplama sürecinin zamana yayılacağını bu nedenle verginin amacına ulaşamayacağını göz ardı etmektedirler.⁹⁸

e. İrkçi Bir Uygulama Olması Bakımından Değerlendirilmesi: Varlık Vergisini devlet tarafından azınlıklara karşı uygulanan ırkçı bir politikanın ürünü olarak görenler,⁹⁹ iddialarına kanıt olarak, Şükrü Saraçoğlu'nun Alman yanlısı olduğu için Başbakan seçildiğini, hükümet programını okurken Türkçülüğe vurgu yaptığını,¹⁰⁰ hükümetin Alman zaferinden etkilenip ona şirin gözükmek için bu vergiyi çıkardığını iddia ederler. Oysa bu iddialar doğru değildir. Çünkü her şeyden önce Şükrü Saraçoğlu, Alman yanlısı değil tam tersine Müttefik yanlısı

⁹² Ökte, *a.g.e.*, s.95-99.

⁹³ Ali Sait Çetinoğlu, *Ekonomik ve Kültürel Jenosit: Varlık Vergisi (1942-1944)*, Belge Yayınları, İstanbul 2009, s.140.

⁹⁴ Rıfat Bali, *Varlık Vergisi Hatıralar, Tanıklar*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2012, s.135-136.

⁹⁵ Gülay Dinçel, "Yarmayanlar-Üç Kuşak Sanayici Bir Ermeni Ailesi", *Toplumsal Tarih*, S.69, Eylül 1999, s.29.

⁹⁶ Çetinoğlu, *a.g.e.*, s.139.

⁹⁷ Ökte, *a.g.e.*, s.97-99.

⁹⁸ Kayra, *a.g.e.*, s.201-203.

⁹⁹ Ayhan Aktar, "Varlık Vergisinin Hikayesi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.121, Ocak 2004, s.82.

¹⁰⁰ Çetinoğlu, *a.g.e.*, s.77.

olarak bilinmekteydi. Hatta bu nedenle Alman Hükümeti, Şükrü Saraçoğlu'nun Dışişleri Bakanlığında alınması için yoğun çaba göstermiş ama bunu başaramamıştı. İkincisi, Şükrü Saraçoğlu'nun hükümet programında Türkçülüğe vurgu yapması diğer ırklara karşı olmasından değil bu ülkede yaşayan ve kendisini Türk gibi gören herkesin daha ileri seviyelere ulaşmasını sağlamak için çalışmalar yapılacağına işaret etmek içindi. Üçüncüsü, Varlık Vergisi'nin Alman zaferi ile alakası yoktu. Çünkü verginin çıkarıldığı tarih olan 11 Kasım 1942 tarihi, Alman ordularının Stalingrad önünde ağır yenilgilere uğradığı bir dönemdir.¹⁰¹

Türkiye'yi ırkçılıkla suçlayanlar, Türk diplomatlarının Nazi işgali altındaki bölgelerde yaşayan binlerce Musevi'yi kurtardığını unutmaktadırlar. Türkiye'nin Musevi mülteciler için Doğu Avrupa ve Filistin arasında bir köprü oluşturduğunu görmezden gelmektedirler.¹⁰² Türkiye'nin savaş esnasında kendi sıkıntlarına rağmen, Yunanistan'a silah, yiyecek, giyecek ve ilaç gibi çeşitli malzemeler gönderdiğini, kendisine sığınan Yunanlılara yardım ettiğini hatırlamamaktadırlar.¹⁰³ Bunun dışında Prof. Stanford Shaw'un "*Müslüman Türklerin çoğunun bu vergiyi bir vatan borcu olarak benimseyerek ödediklerini, Müslüman olmayan vatandaşların çoğunun ülkeyi kendi vatanları gibi kabul etmediklerinden senetlerini ve sermayelerini vergiden kaçırmak için her çareye başvurdulari.*"¹⁰⁴ tespitini göz ardı etmektedirler.

f. Azınlıkları Hedef Alması Bakımından Değerlendirilmesi: Varlık Vergisine yönelik diğer bir eleştiri verginin yükünü Gayrimüslimlerin çektiği, Gayrimüslimlerden Türklere oranla 5-10 kat fazla vergi alındığı, çalışma mükellefiyeti gibi yaptırımların yalnızca bu gruba uygulandığıdır. Oysa, Varlık Vergisi sadece azınlıklar için çıkarılmadı. Ülkedeki savaş ve karmaşadan yararlanarak haksız kazanç elde edenler için çıkarıldı. Varlık Vergisinin yükünü Gayrimüslimlerin çektiği iddiası oran olarak doğru olmakla beraber, bunun nedeni Gayrimüslimlerin, Müslümanlara göre daha çok varlık sahibi olmasıdır. Çünkü Osmanlı'nın son döneminde her türlü ayrıcalıktan yararlanan Gayrimüslimler 1915 yılı Osmanlı sanayi sayımına göre sanayi sermayesinin % 85'ine sahipti.¹⁰⁵ II. Dünya savaşı

¹⁰¹ Çetin Yetkin, *Karşıdevrim 1945-1950*, Otopsi Yayınevi, İstanbul 2002, s.128-129.

¹⁰² Avner Levi, *Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.148-151.

¹⁰³ Ulvi Keser, *Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.174-191.

¹⁰⁴ Kayra, *a.g.e.*, s.192, 245-246.

¹⁰⁵ Sermayedeki pay dağılımı şu şekilde idi. Rumlar %50, Ermeniler %20, Yahudiler %15, Türkler

yıllarında ise Ticaret Odası kayıtlarına göre İstanbul'un ticaret, sanayi, eğlence, otelcilik, terziilik, sağlık, pastanecilik ve meyhanecilik hayatının % 87'si Musevi, Ermeni ve Rumların elindeydi. Hatta o yılların şehir rehberine bakıldığında bu oran % 89'a çıkmaktaydı.¹⁰⁶ Şükrü Saraçoğlu'nun belirttiği gibi Varlık Vergisi varlıklı insanlardan alınacaktı. Gayrimüslimler de varlıklı olduğu için vergi daha çok bu gruptan alındı.

Hükümetin, İstanbul'da yaşayan Gayrimüslimlerin ödemesi gereken vergiyi 5-10 kat arttırdığı iddiası¹⁰⁷ da doğru değildir. Çünkü iddianın sahibi Faik Ökte, İstanbul için 200.000.000 liralık bir tahsilat yapılacağını, Ankara'nın bu nu az bulduğunu yerine göre 5-10 kat artırılmasını istediğini, kendilerinin de buna uymak zorunda kaldıklarını söylemişti. Yani bu hesaba göre İstanbul'dan 1.000.000.000-2.000.000.000 lira arasında bir vergi alınması gerekirken, İstanbul için istenilen vergi sadece 349.483.419 liraydı.¹⁰⁸

Çalışma mükellefiyeti gibi yaptırımların yalnızca Gayrimüslimlere uygulanma nedeni de hükümet değil komisyonlardır. Çünkü Faik Ökte'ye göre verginin uygulanması konusunda çok katı davranan Suat Hayri Ürgüplü bile bir kaç Müslüman'ın Aşkale'ye gönderilmesini istemiştir. Fakat Faik Ökte'nin buna karşı çıkararak Müslümanların içinde bulunduğu bir listeyi imzalamayacağını söylemesi üzerine bu fikirden vazgeçilmiştir.¹⁰⁹

g. Gayrimüslimlerin Piyasadan Çekilmesine Neden Olması Bakımından Değerlendirilmesi: Bu iddia sahipleri buna kanıt olarak Faik Ahmet Barutçu'nun anılarında yer alan ve Şükrü Saraçoğlu'na ait olduğunu söylediği: *"Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz."*¹¹⁰ sözü ile Nadir Nadi'nin anılarında yer alan *"Kulaktan kulağa fısıldanan, hatta yüksek sesle anlatılan özel gerekçeye göre, bu kanun, piyasayı, azınlık unsurlarının*

% 15. Bkz. Kerem Karabulut, "11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi'ne Kısa Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, S.27, 2005, s.332.

¹⁰⁶ Necati Doğru, "Salkım Hanım Tersine Tarih", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 2001.

¹⁰⁷ Ökte, *a.g.e.*, s.77-78.

¹⁰⁸ Kayra, *a.g.e.*, s.194.

¹⁰⁹ Ökte, *a.g.e.*, s.154.

¹¹⁰ Barutçu, *a.g.e.*, s.263.

egemenliğinden kurtarıp Türklere açmak gibi bir ikinci amaç daha taşıyordu."¹¹¹ açıklamasını gösterirler. İddialarını güçlendirmek için de Şükrü Saraçoğlu'nun yaptığı konuşmaların bir bölümünü kullanırlar. Bu kapsamda kullanılan sözleri Ödemiş'in Gölcük yaylasında yaptığı konuşmada: "*Biz bu vergiyi Türk tüccarını ön plana çıkarmak için ihdas ettik. İstanbul'da dolaştığım zaman her nereye baktım ise azınlıkların çok gösterişli işyerlerini gördüm.*"¹¹² sözü ile Tasarruf ve Yerli Malı Haftası nedeni ile okuduğu nutukta yer alan "*Tuttuğumuz yol Türk iktisat yolu, varacağımız hedef de iktisadi istiklal ve Türk'ün refahıdır.*"¹¹³ sözüdür. Oysa gerek yapılan uygulamalar, gerek Şükrü Saraçoğlu'nun iddialara yanıtı gerekse Varlık Vergisi'nden sonra piyasadaki duruma bakıldığında bu iddiaların doğru olmadığı görülecektir. Çünkü Şükrü Saraçoğlu, Varlık Vergisi Kanunu çıkarılmadan önce basın mensupları ile yaptığı toplantıda Hakkı Tarık Us'un "*Memleketimizde en büyük servetler, azınlık sermayedarlarının elinde toplanmıştır. Türk sermayedarları henüz palazlanma halindedir. Bunlara eşit bir vergi koymak, milli ekonomimiz için zararlı değil midir?*" sorusuna karşılık, kanun önünde bütün vatandaşların eşit olduğunu, en çok vergiyi en çok servete sahip olanların vereceğini söyleyerek daha en başından verginin herkese uygulanacağını belirtti.¹¹⁴ Ayrıca Şükrü Saraçoğlu'nun amacı Gayrimüslimlerin ekonomik faaliyetlerine son verip piyasayı Türk tüccara bırakmak olsaydı daha farklı bir politika izler ve bu kapsamda:

- Gayrimüslimlerden daha çok vergi alınmasını sağlardı. Çünkü Gayrimüslimler, Şükrü Saraçoğlu'na zaten 300.000.000 liraya yakın bir vergi verebileceklerini söylemişlerdi. Oysa Gayrimüslimlerden istenen vergi sadece 223.000.000 lira civarında yani onların teklif ettiği rakamın çok altındaydı.

-Hiçbir Gayrimüslimin vergisinde indirim yapılmamasını ve Müslüman vergilerinde indirime gidilmesi talimatını verirdi.

-Hükümetin 7 Ocak 1943 tarihinde "İlk 15 gün içinde borcunu ödeyerek vergi ile ilişkileri kalmayan mükelleflere, işlerini devam ettirebilmek için bankalar ve müesseseler tarafından kolaylık gösterilmesi yerinde olur" kararını almasına müsaade etmezdi.¹¹⁵

¹¹¹ Nadi, *a.g.e.*, s.178.

¹¹² Çetinoğlu, *a.g.e.*, s.86-87.

¹¹³ BCA Dosya No. A-6, Fon No. 30.1.0.0, Yer No.11.63.4; *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1942.

¹¹⁴ Sertel, *a.g.e.*, s.238-239.

¹¹⁵ BCA, Dosya No.124-67, Fon No.30.18.1.2, Yer No.100.110.17.

-Bankaların Gayrimüslimlere kredi vermesine izin vermezdi.

Oysa Şükrü Saraçoğlu bunların hiçbirini yapmadı. Hatta Müslüman tüccarlar vergiyi benimseyen diye Vehbi Koç'u yanına çağırды, kendisine “*Sana 300.000 lira vergi tarh ettik. Ama sen diğerlerine örnek ol ve itiraz edip vergi borcunun 500.000 lira olması gerektiğini söyleyip jest yap*” dedi. Vehbi Koç da bunu kabul ederek vergisini 500.000 liraya çıkarttırdı.¹¹⁶

İddiaların doğru olmadığını diğer bir kanıtı da bizzat Şükrü Saraçoğlu'nun açıklamalarıdır. Şükrü Saraçoğlu, CHP'nin Altıncı Büyük Kurultayı'nın kapanış konuşmasında verginin azınlıkları ezme için konulduğu iddiasının çirkin bir iftiradan ibaret olduğunu söyledi. Bugüne kadar elde edilen 270.000.000 liranın 105.000.000 lirasının azınlıklar ve yabancılar tarafından ödendiğini, azınlıkların han, hamam, apartman ve kazanç kaynaklarını elde ettiklerini ifade etti.¹¹⁷ Me-tapolitefsis gazetesi baş muhabirine Varlık Vergisine niçin ihtiyaç duyulduğuna dair yaptığı açıklamada:

“Bu kanun her hangi bir sınıfı ezme için değil, harpten kaynaklanan vaziyet dolayısıyla fevkalade kazançlar temin etmiş olanları hükümetin büyük masraflarına iştirak ettirmek üzere tanzim edilmiştir. Hükümet vergiyi ödemek hususunda iyi niyet izhar edenlere azami kolaylık göstermiştir ve göstermeye devam edecektir. Fakat vergiyi verebilecek vaziyette oldukları halde bunu yapmayanlar takibattan kurtulamayacaklardır. Maddi hatalar daima tashih edilmiştir ve istikbalde de tashih edilecektir. Çalışma yerlerine gönderilenler iyi niyet göstermemiş olanlardır. Bunlardan bir kısmı ya sevk edilecekleri sırada yahut çalışma yerlerine varınca borçlarının tamamını ödemişlerdir. Bu, kanaatimizin haklı olduğunun bir delilidir. Bununla beraber hükümetimiz çalışma yerlerindeki vatandaşların durumu ile yakından alakadar olmaktadır. Bunların arasında maddi yanlışlığa uğramış olanlar varsa bu yanlışlık tashih edilmektedir. Azınlıkların dediğimiz gibi adaletsizliğe uğradığı söylenemez. Çünkü bunlara tahmil edilen vergi 100.000.000 lira kadardır. Hâlbuki çiftçi kısmı geçen sene ve bu sene toprak mahsulü olarak birkaç milyar lira vermiştir. Memlekette eşit haklara sahip olan azınlıkların memleketin müdafaaası hususunda kendilerine düşen görevi iyi niyetle ifa etmemeleri doğru değildir.”¹¹⁸

¹¹⁶ Rıdvan Akar, *Aşkale Yolcuları, Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, Doğan Kitap, İstanbul 2009, s.195.

¹¹⁷ *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1943.

¹¹⁸ *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1943.

diyerek verginin niçin alındığını net bir şekilde vurguladı.

Ekonomi piyasasında meydana gelen değişimlere bakılacak olursa: Vergi dolayısıyla azınlıklardan Anadolu tüccarına bir sermaye aktarımı olduğu, Anadolu ticaret erbabının İstanbul'a gelerek ticaret hayatında kendilerine az da olsa bir yer bulduğu doğrudur.¹¹⁹ Ayrıca bazı Gayrimüslim tüccarlar vergisini ödeyebilmek için sermayesini tasfiye etti, mülklerini gerçek değerinden daha düşük fiyata satmıştır.¹²⁰ Ancak bu yaşananlar piyasaların sermaye profiline etki edecek kadar geniş kapsamlı olmamıştır. Bunun nedeni her şeyden önce Gayrimüslim ticaret erbabının çoğunun vergisini ödemesi, ödediği verginin sermaye profilini değiştirecek kadar yüksek olmaması ve tekrar işinin başına dönmesidir. Bunun en büyük kanıtı da Gayrimüslimlerin 1950'li yıllarda İstanbul'un ticaret ve sanayisinde hala büyük yere sahip olmalarıdır.¹²¹

Bunun dışında sermaye profilinin değiştiğini öne sürenler, kanıt olarak Varlık Vergisi nedeniyle özellikle Yahudi kökenli sermayedarların ülkeyi terk ettiğini söyleyip, yerlerini Müslüman Türk sermaye sahiplerinin doldurduğunu gösterse de bunlar tam olarak doğru değildir. Çünkü Türkiye'den yeni kurulan İsrail Devletine göçler yapılmakla beraber göç edenlerin çoğu düşük gelir seviyesine sahip Yahudilerdi. Ayrıca göçlerin nedeni Varlık Vergisi'nden ziyade İsrail'de daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaktı.¹²² Varlık Vergisi nedeniyle gidenler de İsrail'deki sermaye profilinde çok fazla değişime yol açmadı. Bu arada sermaye transferi konusunda kamuoyuna yansıyan tek örnek Toronto-Bezmen davası olup, bu davada iki taraf birbirini haksızlık yapmakla suçladı ve taraflar arasındaki 23 davanın hepsini Bezmen ailesi kazandı.¹²³

h. Çalışma Merkezlerindeki Yaşam Koşulları Bakımından Değerlendirilmesi: Çalışma merkezlerindeki yaşam koşulları konusunda farklı görüşler mevcuttur. Faik Ökte ve Ahmet Emin Yalman'a göre çalışma kampındaki hayat zannedildiği gibi zahmetli ve güç değildir. Aşkale'ye gidenler iklim dolayısıyla senenin mühim bir kısmını evlerinde ve kahvehanelerde tavla, iskambil oyna-

¹¹⁹ Akar, *Varlık...*, s.103-104.

¹²⁰ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, , İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s.83.

¹²¹ Arslan Başer Kafaoglu, *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002, s.64-65; *Kayra, a.g.e., s.145-146.*

¹²² Kayra, *a.g.e.*, s.146.

¹²³ Koçak, *a.g.e.*, II, s.513.

makla geçirdiler. Ayrıca bozulan sıhhatlerini düzelttiler. Gidenler, ailelerini şaşır-tacak kadar canlı ve neşeli geri döndüler.¹²⁴ İçişleri Bakanlığından, Başbakanlığa gönderilen bir telgrafta da Vilayet merkezindeki 560 Varlık Vergisi mükellefinin iki okula yerleştirildiği, bunların çalıştırılmadıkları, yemek ihtiyaçlarını karşıla-mak amacıyla dışarı çıkanların kadınlara sarkıntılık ettiklerinden dolayı inzibat altına alındıklarından bahsedilir. Bu duruma son verilebilmesi için de 150 çadıra ihtiyaç olduğu, mükelleflerin Őehirde polis kuvveti ile sürekli kontrol altında bu-lundurulmalarının olanaksızlığı dile getirilir.¹²⁵ Parseh Gevrekyan da kamp hayatı hatıralarında: “*Kendilerine kötü davranılmadığını, çalışma zorunluluğu uygula-masının sadece gösterişten ibaret olduğunu, 7-8 kişi birleşerek ev tuttuklarını ve çarşıya çıkıp alışveriş yaptıklarını*” ifade etmişti.¹²⁶ Tasviri Efkr Gazetesi yazarı Feridun Kandemir de Aşkale’ye sevk edilmeyenlere, borçlarını bir an önce det-mek amacıyla Aşkale’nin dayanılmazlığı ve ekilmezliğine vurgu yapan yazılar yazdı.¹²⁷ Ali Sait etinğlu ve Rıfat Bali ise olayları biraz abartarak insanların çalışma kamplarında büyük sıkıntı çektiğinden bahsetti.¹²⁸

1. Yabancı lkelerdeki Tepkiler ve Devletin İtibarı Bakımından Değer-lendirilmesi: Bazı yazarlar Varlık Vergisi’nin yabancı ülkelerde tepki ile karşı-landığı, bu uygulamadan dolayı Türkiye’yi kınadıklarını söylediler. Hatta II. Dünya Savaşından sonra dış politikada yaşanan olayların Varlık Vergisi uygula-ması yüzünden Türkiye’nin istediği gibi gelişmediğini iddia ettiler. Fakat savaş sırasında Türkiye’deki Varlık Vergisi uygulamasına karşı yabancı memleketler-de önemli kişiler tarafından yapılmış eleştiri yoktur. Örneğin; Amerika’da New York Times’ın Musevi kökenli ve Amerikan politikasında belli bir etkisi olduğu bilinen yazarı Soulzberger Türkiye’de Varlık Vergisi bağlamında azınlıkların huzursuz olduğunu yazmakla yetindi. Olayın tüm boyutlarını kavradığında da “*Saraçoğlu’nun azınlıklara yönelik herhangi bir ayrıcalık niyetini ısrarla reddet-*

¹²⁴ kte, *a.g.e.*, s.159; Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geirdiklerimiz*, I-III, Rey Yayınları, İstanbul 1970, s.376.

¹²⁵ *BCA*, Dosya No.87117, Fon No.30.10.0.0, Yer No. 89.590.12.

¹²⁶ Akar, *Varlık.....*, s.107-109.

¹²⁷ Hükümet, Feridun Kandemir’in yazılarında geçen dondurucu soğuk, kurt sürüleri gibi ifadelerin Türkiye’yi yabancı basın karşısında g durumda bırakacağını bildirince, gazetesi Feridun Kandemir’i geri çağırmıştı. Bkz. Feridun Kandemir, “Varlık Vergisi ve Saraçoğlu”, *Yakın Tarihimiz*, I, 1962, s.182.

¹²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. etinğlu, *a.g.e.*, s.174-186; Rıfat Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.454-464.

tiğini, Hıristiyan karşıtı ya da Yahudi karşıtı politikalara hiçbir sempati duymadığını” yazdı.¹²⁹ Almanya’da Deutsche Allgemeine gazetesinde “Türkiye’de Varlık Vergisi” başlığı altında verginin özelliklerinin anlatıldığı bir yazı yayınlandı.¹³⁰ Türkiye’de ise İstanbul’da faaliyet gösteren İngiliz Ticaret Odası çıkardığı aylık bir dergide Varlık Vergisi’nden bahsetti. Vergi Kanunu’nu mükelleflere itiraz hakkı vermemesi ve ödenmediği takdirde iş yükümlülüğü getirmesi gibi nedenlerle eleştirdi.¹³¹ İstanbul’da çıkan Rumca Metapolitefisis gazetesinde de Varlık Vergisinin hatalı olduğundan bahsedildi.¹³² Ermenice yayımlanan Halk Salnamesi adlı yayında da Varlık Vergisi hakkında olumsuz değerlendirmeler yapıldı.¹³³

Yapılan bu değerlendirmeler Türkiye’nin dış politikadaki itibarını olumsuz etkilemedi. Çünkü Varlık Vergisi uygulamasının devam ettiği tarihlerde gerek Müttefikler gerekse Mihver Devletleri Türkiye’yi kendi yanlarına çekmek için girişimde bulundu. Savaştan sonra Türkiye’nin Demokrasi Cephesinde yer alma girişimi, NATO üyeliği ve düşük faizli kredi arama çalışmalarında Varlık Vergisi uygulaması yüzünden sorunlar ile karşılaştığı; kendisini affettirmek yani Yahudi karşıtlığı imajını silmek için 1948 yılında kurulan İsrail Devletini tanıdığını¹³⁴ söylemenin de Varlık Vergisi uygulaması ile alakası yoktu.

i. Demokrat Parti Açısından Değerlendirilmesi: Faik Ökte’nin CHP’nin ekonomi politikasını eleştirerek Demokrat Parti karşısında zor durumda bırakmak için gündeme getirdiği Varlık Vergisi uygulaması ilk başta Demokrat Parti’nin ilgisini çekmedi. Çünkü Demokrat Parti’nin gücünü kırmak istediği İsmet İnönü’nün olayla alakası gözüküyordu. Suç zamanının Başbakanı Şükrü Saraçoğlu’na yükleniyordu. Ama Demokrat Parti ileri gelenleri, Şükrü Saraçoğlu’nun suçlamalar karşısında kendini savunmak için “*O devrin mutlak egemeni İsmet İnönü’ydü. Böyle büyük bir olaya onun haberi ve talimatı olmadan başvurulabilir miydi?*” şeklinde bir açıklama yapabileceği umuduna kapılarak Şükrü Saraçoğlu’nun tedavisini¹³⁵ bitirip ülkeye dönmesini beklediler. Oysa Şükrü Saraçoğlu yurda dön-

¹²⁹ Kayra, *a.g.e.*, s.151-152.

¹³⁰ *BCA*, Dosya No.420266, Fon No.30.10.0.0, Yer No. 232.563.2.

¹³¹ *BCA*, Dosya No.85289, Fon No.30.10.0.0, Yer No.85.560.19.

¹³² *BCA*, Dosya No.8668, Fon No.30.10.0.0, Yer No.86.569.8. Bu yayınlar Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından takip edilmekte, rapor halinde Başbakanlığa sunulmakta idi.

¹³³ Cemil Koçak, “Varlık Vergisi’ne Tepkiler”, *Toplumsal Tarih*, Şubat 2014, S.122, s.23.

¹³⁴ Aktar, *a.g.e.*, s.242.

¹³⁵ Parkinson hastalığına yakalan Şükrü Saraçoğlu tedavi için yurtdışına gitmiş, 23 Mayıs 1953

düğü zaman yaptığı açıklamada: “*Varlık vergisi eseri benimdir. O kadar benimdir ki bugün aynı mevkide, aynı mali şartlarda karşılaşırsam, bir yenisini yapmakta tereddüt etmem.*” diyerek¹³⁶ beklentileri boşa çıkarttı.

Faik Ökte'nin kitabını okuduktan sonra da:

“*Varlık Vergisi benim beğendiğim işlerimden biridir. O zaman içinde bulunduğumuz şartlar, yani seferber edilen ordunun masraflarını karşılamak, darlık içine düşen hazineyi takviye etmek icap ediyordu. Birisi fakir köylünün boş ambarına yeniden el uzatmak, Aşar Vergisi'nin yeniden diriltmek, diğeri de bu vatanın nimetlerinden istifade etmiş olan zenginlerimizin varlıklarına müracaat etmek idi, biz ikinciye tercih ettik. Bu kanun kendisine bağlanan ümitleri tahakkuk ettirdi. Hazineye bugünkü kıymetten 600-700 milyon lira temin etti ve içinde bulunduğumuz para darlığını bertaraf etti.*”¹³⁷

diyerek Varlık Vergisi uygulamasını bir kez daha savundu. Suçlamalar karşısında “*Türkiye'deki varlığın büyük kısmı İstanbul'da toplanır. İstanbul'da toplanan bu varlığın yine mühim kısmı yabancı ve azınlıkların elindedir. Bu bakımdan varlıktan vergi alındığına göre (onlardan) daha çok para alınmıştır.*” dedi. Kanun'a kimsenin sahip çıkmadığı şeklindeki soruya da: “*Varlık Vergisi Kanunu'nu bu memlekete getiren benim. Bunun sevabı da günahı da benim boynuma olsun.*”¹³⁸ cevabını verdi. Böylece Demokrat Parti için işin önemi kalmadı ve konu o tarihte gündemden düştü.

Sonuç

Varlık Vergisi, özellikle Türkiye'deki Gayrimüslimleri yok etmek ve onlara zulüm yapmak için çıkarılan bir kanun değildir. Amacı: II. Dünya Savaşından kaynaklanan ekonomik sıkıntılara çare bulmak, artan harcamaları bütçede açık vermeden, dolayısıyla da enflasyona neden olmadan yeni bir gelir kaynağı ile karşılamaktır. Savaş dolayısıyla fevkalade kazanç temin etmiş olanların hükümetin büyük masraflarına iştirak ettirilmesi hedeflenmiştir.

Varlık Vergisinin yükünü Gayrimüslimlerin çektiği iddiası oran olarak doğru olmakla beraber, bunun nedeni Gayrimüslimlerin, Müslümanlara göre

tarihinde yurda geri dönmüştü. *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1951.

¹³⁶ *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1951.

¹³⁷ Kafaoğlu, a.g.e., s.85-86.

¹³⁸ A.g.e., s.87.

daha çok varlık sahibi olmasıdır. Şükrü Saraçoğlu'nun belirttiği gibi Varlık Vergisi varlıklı insanlardan alınacaktı ve Gayrimüslimler de varlıklı olduğu için vergi daha çok bu gruptan alındı. Büyük servet sahipleri olduğuna inanılanlar için konulan vergilerde kişisel yanlışlıklar yapılmış olmakla beraber, bunların içinde Gayrimüslimler olduğu kadar Müslümanlar da vardı. Vergide yapılan keyfi uygulamalar ise tamamen komisyon üyeleri tarafından Müslüman ve Gayrimüslim ayırımından ziyade, mükelleflerin gösterişli tüketim ve itibarına bakılması, devletle ilişkileri, mükelleflerle olan şahsi dostlukları ve kızgınlıklarından kaynaklandı. Çalışma mükellefiyeti gibi yaptırımların yalnızca Gayrimüslimlere uygulanmasının nedeni de hükümet değil komisyonlardır.

Varlık Vergisi dolayısıyla azınlıklardan Anadolu tüccarına bir sermaye aktarımı olduğu, Anadolu ticaret erbabının İstanbul'a gelerek ticaret hayatında kendilerine az da olsa bir yer bulduğu doğrudur. Ayrıca bazı Gayrimüslim tüccarlar vergisini ödeyebilmek için sermayesini tasfiye ederek mülklerini gerçek değerinden daha düşük fiyatlara sattı. Ancak, bu yaşananlar, piyasaların sermaye profiline etki edecek kadar geniş kapsamlı olmadı. Çünkü Gayrimüslim ticaret erbabının çoğu vergisini ödedi ve tekrar işinin başına döndü. Bunun da en büyük kanıtı Gayrimüslimlerin 1950'li yıllarda İstanbul'un ticaret ve sanayisinde hala büyük yere sahip olmalarıdır.

Sonuç olarak Varlık Vergisi Kanunu, ülkenin içinde bulunduğu şartlar, hükümetin ekonomiyi düzeltmek için çıkardığı diğer kanunlar, tüm vatandaşların bu dönemde yaşadığı sıkıntılar göz önüne alınarak incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BCA*, Dosya No.19288, Fon No.30.18.1.2, Yer No.100.110.14.
BCA, Dosya No.124-67, Fon No.30.18.1.2, Yer No.100.110.17.
BCA, Dosya No.12433, Fon No.30.10.0.0, Yer No. 135.970.8.
BCA, Dosya No.4899, Fon No.30.10.0.0, Yer No. 54.353.13.
BCA, Fon No.30.18.1.2, Yer No.101.10.19.
BCA, Dosya No.146-1, Fon Kodu.30.18.1.2, Yer No :102.57.10.
BCA, Fon No.30.18.1.2, Yer No.103.69.3.
BCA, Dosya No.12460, Fon No.30.10.0.0, Yer No.135.971.23.
BCA, Dosya No.14630, Fon No.30.10.0.0, Yer No.144.31.13.
BCA, Dosya No. A-6, Fon No.30.1.0.0, Yer No.11.63.4.
BCA, Dosya No.87117, Fon No.30.10.0.0, Yer No.89.590.12.
BCA, Dosya No.420266, Fon No.30.10.0.0, Yer No.232.563.2.
BCA, Dosya No.85289, Fon No.30.10.0.0, Yer No.85.560.19.
BCA, Dosya No.8668, Fon No.30. 10.0.0, Yer No.86.569.8.
BCA, Dosya No.85289, Fon No.30.10.0.0, Yer No.85.560.19.
BCA, Dosya No.8668, Fon No.30.10.0.0, Yer No.86.569.8.
BCA, Fon No.30.18.1.2, Yer No.104.16.8.
BCA, Fon No.30.18.1.2, Yer No.102.48.12.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Ulus

Kitaplar

AKAR, Rıdvan, *Aşkale Yolcuları, Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.

_____, *Varlık Vergisi Kanunu (Tek Parti Rejiminde Azınlık Karşısı Politika Örneği)*, Belge Yayınları, İstanbul 1992.

AKTAR, Ayhan, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *İkinci Adam, II*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1991.

BALİ, Rifat, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

_____, *Varlık Vergisi Hatıralar, Tanıklar*, Libra Yayıncılık, İstanbul 2012.

BARUTÇU, Ahmet Faik, *Siyasi Anılar (1939-1954)*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1977.

BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)*, İmge Kitabevi, Ankara 2009.

COŞAR, Nevin, *Kriz Savaş ve Bütçe Politikası (1926-1950)*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2004.

ÇAVDAR, Tefvik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

ÇETİNOĞLU, Ali Sait, *Ekonomik ve Kültürel Jenosit: Varlık Vergisi 1942-44*, Belge Yayınevi, İstanbul 2009.

KAFAOĞLU, Arslan Başer, *Varlık Vergisi Gerçeği*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002.

KARATEPE, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997.

KAYRA, Cahit, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2011.

KESER, Ulvi, *Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.

VARLIK VERGİSİ KANUNU'NUN ÇIKARILMASI, UYGULANMASI VE SONUÇLARI

KOÇAK, Cemil, *Türkiye 'de Milli Şef Dönemi*, I-II, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

LEVİ, Avner, *Türkiye Cumhuriyetinde Yahudiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

NADİ, Nadir, *Perde Aralığından*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1964.

ÖKTE, Faik, *Varlık Vergisi Faciası*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul 1951.

PUR, Hüseyin Perviz, *Varlık Vergisi Ve Azınlıklar*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2007.

SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1978.

TOKER, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1970.

VARCAN, Nezih, *Türkiye 'de Vergi Politikalarının Oluşumu*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1987.

YALMAN, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, I-III, Rey Yayınları, İstanbul 1970.

YETKİN, Çetin, *Karşıdevrim 1945-1950*, Otopsi Yayınevi, İstanbul 2002.

Makaleler

AKSANYAR, Necati, BİÇER, Murat, “II.Dünya Savaşında Çıkarılan Varlık Vergisinin Türk Basınında ve Kamuoyunda Yansımaları (11 Kasım 1942-15 Mart 1944)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, Ağustos 2008, s.381-399.

AKTAR, Ayhan, “Varlık Vergisinin Hikayesi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.121, Ocak 2004, s.82-87.

ÇOŞAR, Nevin, “Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, LVIII, S.2, Haziran 2003, s.1-27.

DRAMAN, Rahmi, “Varlık Vergisi Hakkında”, *19 Mayıs Samsun Kültür Derneği*, VI, S.62, Mart 1943, s.16-19.

DOĞRU, Necati, “Salkım Hanım Tersine Tarih”, *Cumhuriyet*, 10 Aralık 2001.

DİNÇEL, Gülay, “Yarmayanlar-Üç Kuşak Sanayici Bir Ermeni Ailesi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.69, Eylül 1999, s.22-34.

GÜÇLÜ, Muhammet, “Varlık Vergisi (11.11.1942-15.3.1944)”, *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, II, S.3, Kasım 1991, s.96-109.

İNCİ, İbrahim, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulaması” *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X, S.2, Ekim 2012, s.272-288.

KANDEMİR, Feridun, “Varlık Vergisi ve Saraçoğlu”, *Yakın Tarihimiz*, C.I, 1962, s.181-183.

KARABULUT, Kerem, “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi’ne Kısa Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, S.27, 2005, s.325-333.

KOÇAK, Cemil, “Varlık Vergisi’ne Tepkiler”, *Toplumsal Tarih*, Şubat 2014, S.122, s.23.

ÖZYÜREK, Mustafa, “Varlık Vergisi Faciası”, *Milliyet*, 10 Aralık 2001

TEKELİ, Esat, “Varlık Vergisi’nin Tasfiyesi”, *Ulus*, 16 Mart 1944.

UCA, Alaattin, “Vergi Hukuku Tarihimizden Bir Sayfa: Varlık Vergisi Kanunu ve Eleştirilen Yönleri”, *Erzurum Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.20, 2002, s.275-284.

Tutanaklar

TBMM Zabıt Ceridesi, VI.Devre, XXVIII, İnikat 3, (11 Kasım 1942), s.14-21.

TBMM Zabıt Ceridesi, VI.Devre, XXVIII, İnikat 3, (11 Kasım 1942), s.21-32.

TBMM Zabıt Ceridesi, VI.Devre, XXVIII, İnikat 3, (11 Kasım 1942), s.29-32.

VARLIK VERGİSİ KANUNU'NUN ÇIKARILMASI, UYGULANMASI VE SONUÇLARI

TBMM Zabıt Ceridesi, VII.Devre, V, İnikat 55, (17 Eylül 1943), s.46-47.

TBMM Zabıt Ceridesi, VII.Devre, VIII, İnikat 29, (15 Mart 1944), s.44-49.

TBMM Zabıt Ceridesi, VI.Devre, XXVIII, İnikat 3, (11 Kasım 1942), s.14-21.

TBMM Zabıt Ceridesi, VII.Devre, I, İnikat 3, (17 Mart 1943), s.22-25.